

TÖRTÉNELMÜNK HAGYOMÁNYA

NEMZETFOGALOM KISEBBSÉGEK NÉLKÜL

János vitéz és Iluska szeretik egymást, sok viszontagság után Tündérorszámban végül egymáséi lehetnek. Iluska ekkor tündérnek, János magyarnak vallja magát. Közös gyermekük Tündérország új alaptörvényének hatályba lépése és internalizálódása után születik. Tündérország alkotmánya elsősorban a múltban, a jelenben és a jövőben Tündérorszámban és annak határain kívül élő tündérekhez szól, állampolgársági szabályozása is ennek megfelelő, bár a magyarok kisebbségi önkormányzatot alapíthatnak. A pár úgy dönt, azért, hogy gyermekük sikeres és boldog életet tudjon élni, tündérként nevelik fel, ha pedig ennek ellenére magyarnak fogják tartani, akkor inkább elhagyják az országot.

Petőfi verses elbeszélésének ily módon parafrázált változatában Tündérország új alkotmányával minden bizonnyal valami baj lehet, hiszen feltehetően nem a politikai nemzet fogalmát alkalmazza, s a demokráciának nem a partnerségi modelljét készül megvalósítani. A demokratikus alkotmányoknak ugyanis közös jellemzői közé sorolható a plurális politikai közösség elfogadása, az állam és egyház elválasztása, a politikai nemzet fogalmának elsődleges használata, a polgárok morális egyenlőségének elfogadása. Az ilyen alkotmányok nem kötelezik el magukat egyfajta erkölcsi felfogás mellett, hanem igyekeznek világi, zömében a felvilágosodás idején született politikai értékek és szabadságok felsorolásával mindenki számára biztosítani a jó élet megvalósításának lehetőségét.

Ha e jellemzők közül a politikai nemzet közjogi használatát vizsgáljuk, elmondható: kétségtelen előnye a kulturális nemzetfogalommal szemben, hogy nem etnikus nemzetértelmezésre utal, s az állam minden polgárának leírása csak a politikai nemzet fogalma segítségével képzelhető el. Elsődleges alkalmazása pedig a következővel magyarázható: ha a nemzet két értelmezéséhez hozzátársítjuk a demokratikus alkotmányok által deklarált elvet, mely szerint a politikai közösség minden tagja etnikai identitásától függetlenül egyenlő, akkor nyilvánvaló, hogy ez szükségessé teszi a nemzet fogalmának a politikai közösség minden tagjára kiterjedő használatát. A nemzetfogalom alkalmazása ugyanis

csupán akkor fogadható el, ha összeegyeztethető az az követelménnyel, hogy a demokratikus politikai közösség jogrendje tiszteletben tartja minden polgára egyenlő méltóságát. Így a jogalkotó nem véthet polgárai morális egyenlősége ellen, s a politikai közösség minden tagja iránt egyenlő figyelmet és tiszteletet kell tanúsítania.

A kulturális nemzet fogalmának egyedüli használata viszont a morális egyenlőség elve miatt egy demokratikus alkotmányban a politikai közösség leírására kizárólagos elvként nehezen alkalmazható, hiszen az nem terjed ki a politikai közösség tagjai közül a magukat különböző kisebbségekhez tartozónak valló állampolgárookra/ország lakosokra. Így annak kizárólagos használata az etnikailag nem semleges politikai közösségen belül a morális egyenlőség elvének sérelmét jelentheti. Hiszen a mai demokratikus politikai közösségek nemzeti szempontból általában nem semlegesek, s bár eltérő mértékben, de (például elnevezésük, himnuszuk és más szimbólumaik, történelmük, hivatalos nyelveik által) óhatatlanul számos szálon keresztül kötődnek a nemzethez. Mindez legalábbis kétséges teszi azt, hogy az egyik kulturális nemzethez kötődő állam a másik kulturális nemzethez tartozókat egyenlő figyelemmel kísérje és törekvéseit egyenlő tiszteletben részesítse. Ilyenkor felmerül az a kérdés is, hogy ha az állam sem kötődik a kisebbségekhez, akkor vajon min alapulhat a nemzeti kisebbségek körében az állam iránti lojalitás, s miért is tekintenék magukat az adott politikai közösséghez tartozónak. Ezt a problémát még az sem orvosolja, ha a kulturális nemzet használatáért cserébe az állam esetleg a kisebbségi különjogok széles körű biztosításával kívánna kárpótlást nyújtani a kisebbségeknek. Véleményem szerint így a csak a kulturális nemzet fogalmát használó szabályozás nehezen feleltethető meg a morális egyenlőség követelményének. Mindezek miatt a harmadik köztársaság alkotmánya elsődlegesen a politikai nemzet fogalmát intézményesítette. Magyarországon a közjogi szabályozástól eltérő módon – hasonlóan Kelet-Közép-Európa többi államához – a XX. századra a politikai gondolkodásban a kulturális-nyelvi nemzetfelfogás, és nem a politikai nemzet tradíciója vált uralkodóvá, ennek oka pedig nyilvánvalóan a trianoni békeszerződésre (azaz arra a tényre, hogy a magyar nemzetiségűek jelentős része más államok szuverenitása alá került) vezethető visz-

sza.¹ Más országokban (Kanada, Egyesült Államok, Franciaország) viszont ettől eltérő folyamat zajlott le, és a politikai nemzet fogalma vált elsődlegessé.²

AZ ALAPTÖRVÉNY NEMZETFOGALMA

A kulturális nemzet fogalmának korlátlan térnyerését már a 2010-es nemzeti összetartozás napjáról szóló törvény elfogadása előrevetítette. Ez a jogszabály a nemzet fogalmát az alkotmány szellemiségével ellentétesen nem politikai, hanem kulturális értelemben használja.³ A változást jelezték továbbá az állampolgársági törvény módosítását követően a jogszabály szövegétől eltérő kormányzati értelmezés miatt jelentkező jogállami diszfunkciók.⁴ A 2010-es választásokat követően az új parlament egyik első döntése az állampolgársági törvény módosítása volt. A módosítás értelmében „kedvezményesen honosítható az a nem magyar állampolgár, akinek felmenője magyar állampolgár volt vagy valószínűsíti magyarországi származását, és magyar nyelvtudását igazolja”.⁵ Ez tehát a honosítást elviekben a magyar nyelvet ismerő magyar állampolgárok leszármazottai vagy a magyar nyelvet ismerő magyarországi származásúak részére tartja fent, azaz a kedvezményes honosítást nem szakítja el a politikai nemzettől. Így az idézett rendelkezés alapján az állampolgárságot egy Magyarországon született, magyarul beszélő kínai állampolgár is igényelheti, de magyar állampolgár leszármazottjaként kérhetné azt egy magyarul beszélő román nemzetiségű amerikai személy is. A vizsgált szempontból a szabályozás így igazolhatósági problémát nem vet fel.

A végrehajtás számára viszont a kormány a jogszabályban szereplő vagylagos feltételeket a közigazgatás számára magyar származásként fordította le: „Az állampolgársági kérelem mellett a kérelmezőnek be kell nyújtani a *születési anyakönyvi kivonatot és a családi állapotát igazoló okiratokat* (házassági anyakönyvi kivonat, válást igazoló dokumentum stb.), valamint a *magyar származást igazoló dokumentumokat* (például a felmenők születési anyakönyvi kivonatai, de lehet plébánosi/lelkipásztor igazolás vagy régi magyar okirat, például illetőségi bizonyítvány, iskolai bizonyítvány, katonakönyv stb.). A magyar származás igazolásánál fontos, hogy a családi kapcsolat, azaz a leszármazás végig követhető legyen. Mellékelni kell még egy *magyar nyelven, saját kézzel írt önéletrajzot és két darab igazolványképet* (külföldön élőknek egyet).”⁶

Súlyos jogállami diszfunkciókat jelez, amikor a jogszabályok alkalmazásának hatókörét nem maguk

a törvények jelölik ki, hanem az attól függetlenedő politikai akarat. A magyar származás igazolását ráadásként ahhoz sem kötik, hogy az illető magyar nemzetiségűnek vallja magát. A kulturális nemzetnek kizárólagosan a származás objektív kritériumán alapuló definíciója az emberi méltóságot, a jó élet feltételeinek a kialakítását, s ezen keresztül az egyenlő bánásmódhoz való jogot is sérti, a kultúrnemzeti elv tehát ily módon nem alkalmazható. A végrehajtás által kiadott értelmezés így nyilvánvalóan nem pusztán játék a szavakkal, hanem az említett jogállami diszfunkció mellett komoly igazolhatósági problémát is felvet. Ha egy jogállamban ilyen probléma merül fel, akkor aligha létezhet más út, mint a végrehajtás hozzáigazítása az alkotmányos és törvényi szabályozáshoz. Azaz ha a törvények uralmát komolyan vesszük, akkor abból az is következne, hogy a hibás végrehajtás nem ronthatja le a törvényeket.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése 2011. április 18-án elfogadta Magyarország Alaptörvényét.⁷ Az Alaptörvény szakít az 1989-es Alkotmány koncepciójával, így elsődlegesen már nem a politikai, hanem a kulturális nemzet koncepcióját használja. Kis János a következőképpen írja le az új alkotmány által használt nemzetfogalmat: „Először, a nép helyébe egy másik alanyt csúsztat, az etnikai nemzetet. Így indít: »Mi, a magyar nemzet tagjai [...] ki nyilváníttuk az alábbiakat«. A »nemzet« elvben jelenthetné a politikai közösséggé formált népet is, ám itt nem ezt jelenti. Pár bekezdéssel alább ugyanis mint »[a]z elmúlt évszázad viharaiban részekre szakadt nemzetünk« jelenik meg, melynek kötőszöve »szellemi és lelki«: nem politikai tehát, hanem kulturális. Az így felfogott nemzetben nincs helyük a magyar állam területén élő nemzetiségeknek, másrészt nagyon is helyük van benne a határainkon túl élő magyaroknak.”⁸

Az alkotmányozó a politikai közösség leírásakor tehát rendre elfeledkezik a nemzetiségekről, így a Nemzeti hitvallásnak nevezett preambulum címében a nemzeti jelző is a magyarokra utal. Ezt bizonyítja a következő idézet is: „Alaptörvényünk jogrendünk alapja: szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között.” Mindezen érdemben az sem változtat, hogy továbbra is államalkotó tényezőnek nyilvánítja a kisebbségeket, akik viszont ily módon mégis körön kívülre kerülnek. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az Alaptörvény a következő mondattal kezdődik: „MI, A MAGYAR NEMZET TAGJAI, az új évezred kezdetén, felelősséggel minden magyarért...” Ezzel maga az új alkotmány hoz létre törésvonalakat a köztársaságot alkotó politikai közösségen belül. Amúgy egy olyan politikai közösség esetén, amelyet – alapító okirata által dek-

laráltan – a hit és a szeretet értékei tartanak össze, még az is kérdéses, hogy az vajon nem a modern nemzetállam megszületése előtti elvekre kívánja-e alapítani polgárai lojalitását.

Ugyanakkor az új alkotmány átvesz az általa érvénytelennek nyilvánított 1989-esből olyan rendelkezéseket, amelyek a kulturális nemzetfogalom kizárólagos használata mellett értelmezhetetlenné válnak. Zavaros például a köztársasági elnök jogállására vonatkozó szabályozásnak az 1989-es Alkotmányból átvett része. A hatályos Alkotmány 29. § (1) bekezdése, amely szerint „Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és örökdik az államszervezet demokratikus működése felett”, a politikai nemzet fogalmára utal akkor is, ha nemegyszer tévesen a kulturálisra való hivatkozásként értelmezték. Meglepő módon – talán feledékenységéből, talán tudatosan – az új alkotmányban változatlanul hagyták a régi megfogalmazást, mely szerint Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, úgy, hogy az Alaptörvény immár a kulturális nemzetfogalmát használja. A nemzetfogalom átértelmezése miatt a cikk jelentése sem maradhat ugyanaz, a köztársasági elnök a jövőben majd a kulturális nemzet egységét testesíti meg, nem a polgárok összetartozásának a szimbóluma lesz. Ez a változatlanul hagyott államfői szerepmeghatározás a Nemzeti hitvallás rendelkezésével sincs összhangban, abban például a következő szerepel: „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.” Ha ezt azzal a rendelkezéssel összefüggésben értelmezzük, hogy a köztársasági elnök kifejezi a nemzet egységét, akkor abból valami olyasmi következik, hogy a köztársasági elnök a Szent Korona. Egy ilyen állításnak a jelentéstartalmát egy tudományos diskurzus keretei között viszont már nem érdemes azon túl bolygatni, hogy azt a jogalkotói korlátoltság megnyilvánulásának tulajdonítjuk. Mellesleg azzal kapcsolatosan is érezhetünk némi tanácstalanságot, hogy milyen köztársaság az, amelyet a királyság szimbóluma testesít meg.

A kulturális nemzet elsődleges használata a továbbiakban már nem igazolja azt sem, hogy a címer minden magyar állampolgár közös szimbóluma, Magyarország mindannyiunk állama volna. Így nemzeti szimbólumaink ezen túl elsősorban már nem az államiság szimbólumai lesznek, nemzeti ünnepeink pedig a kulturális nemzet ünnepeivé válnak.⁹

Ugyanakkor marad az Alkotmány 68. § (1) bekezdésének lényegi megállapítása, amely a kisebbségeket államalkotó tényezőként nyilvánítja. A nép fogalmának megjelenése a paragrafus (1) bekezdésében akként interpretálható, hogy az a köztársas-

ság minden állampolgárát magába foglaló politikai nemzetre utal. Az új alkotmányban a nép és a nemzet fogalmai viszont már nem értelmezhetők szinonimákként, sőt a nép e rendelkezés új szövegében meg sem jelenik: A Nemzeti hitvallás szerint a velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők. Az alapjogi fejezet viszont már csak a következőket tartalmazza: „A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők” [XXIX. cikk (1) bekezdés]. A jelentéstartalom olyasvalamire szűkülhet, hogy a nemzetiségre átkeresztelt kisebbségekhez tartozókat a kulturális nemzethez tartozókhoz képest hátrányosabb helyzetükért állampolgárságuk meghagyásán túl kisebbségi jogokkal kompenzálják.

Az Alaptörvény tehát törésvonalakat hoz létre a politikai közösségen belül, amikor a politikai nemzet fogalma helyett elsődlegesen a kulturális nemzetet használja. Mindez független attól, hogy továbbra is deklarál kisebbségi jogokat.

KISEBBSÉGEK ÉS TÖRTÉNELEM

Az Alaptörvény állítása szerint a magyar államiság „folytonossága” a kezdetektől 1944. március 19-éig, az ország német megszállásáig fennállt, ekkor azonban megszakadt, és csak 1990. május 2-án, a szabadon választott Országgyűlés első ülésnapján állt helyre.

A kisebbséghez tartozók számára különösen nem megnyugtató, hogy az Alaptörvényt a pontosabban nem definiált történeti alkotmánnyal összhangban kell majd értelmezni, így az autoriter korszakokkal vállal szellemi közösséget, s ez azok jogkorlátozó hagyományainak a felelevenítését is magával hozhatja. Nem tudni, hogyan dönt majd akkor az Alkotmánybíróság, ha példának okáért a személyi szabadsághoz való jogot és a zsidótörvényeket kell majd egymással összhangban értelmeznie.¹⁰

Úgy tűnik, az alkotmányozó számára mégsem volt egyértelmű a következő, közhelyként hangzó megállapítás: közös történelmünk máshogy látszik a többség és a kisebbség szempontjából. Az alkotmány azonban nemcsak ennek nincs tudatában: „Az Alaptörvény csak a ('44 előtti) magyar történelem dicső lapjait ismeri, az önbírálatra okot adó tettekről és mulasztásokról nem vesz tudomást. Csak a magyar népnek idegen hatalmak által okozott – vélt vagy valódi – sérelmeket tartja számon, a magyar állam saját polgárai és más népek ellen elkövetett vétkeiről nem akar tudni.”¹¹ Mindenesetre, ahogy Pap András László megállapítja, várható az 1945 előtti – a kisebbségvédelem és a nemzetiségek kulturális jogainak biztosítása szempontjából mértékadónak alig-

ha tekinthető, Klebelsberg Kunó oktatáspolitikájával fémjelzett – korszak hagyományainak felélesztése.¹²

Az Alaptörvény több jogtörténeti elnevezést is visszaállít, így a nemzeti és etnikai kisebbség elnevezés nemzetiségre változik. Az új elnevezés nem feltétlenül ébreszt pozitív emlékeket (ezen az sem sokat változtat, hogy azt maguk a kisebbségek kérték), hiszen például a kisebbségek felsőoktatásban való részvételét korlátozó numerus clausus (1920. évi XXV. törvénycikk) is ezt használta.¹³

JOGOK, KÖTELEZETTSÉG ÉS FELELŐSSÉG

Az Alaptörvény világképe azt tükrözi, hogy Magyarország a továbbiakban nem kíván semlegesnek mutatkozni polgárai élete, világnézete iránt. Jogaikat egy nehezen védhető alapjogi felfogásra hivatkozva korlátozza, úgy, hogy az egyének kötelezettségét és felelősségét hangsúlyozva az alkotmányozó által vallott erkölcsi felfogás s az általa elképzelt helyes élet felé tereli őket, aláásva ezzel a jogosultságok értékét. Az Alaptörvény 8. pontja szerint „[a]z alapvető jogok kötelezettségekkel és felelősséggel járnak”.¹⁴

Az alapjogok ilyen felfogása aligha igazolható, hiszen például az erkölcsi szórnyeteknek annak ellenére rendelkezhetnek jogokkal, hogy kötelezettségeiket ritkán teljesítik, és felelős magatartás sem várható tőlük. A szöveg ráadásként egyfajta erkölcsi meggyőződés helyességét sulykolja, miközben elmosza a „jogában áll megtenni” és a „helyes megtenni” állítások közötti különbségeket.¹⁵ Az Alaptörvényben új elemként jelenik meg például a munkavégzési kötelezettség előírása, az egyén „képességeinek és lehetőségeinek” függvényében. Itt alighanem az „aki nem dolgozik, ne is egyék” bölcsességnek az emberi jogok korszakában elfogadhatatlan közjogiasításáról van szó. Az Alaptörvény rendelkezései eltávolítják a segílyt munkához vagy társadalmilag hasznosnak tartott tevékenység végzéséhez kötő intézkedések bevezetését gátló alapjogi garanciákat.¹⁶

Az önvédelem jogának a tulajdon védelmére való kiterjesztése a magánjellegű erőszak alkalmazásának lehetőségeit elfogadhatatlanul kitágítja. Az új szabályozás értelmében mindenkinek joga lesz a törvényben meghatározottak szerint a személye és a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.¹⁷ A magyarországi helyzetet figyelembe véve itt nem árt utalni arra, hogy ez különösen veszélyes lehet egy olyan nyílt etnikai konfliktussal terhelt időszakban, amikor paramilitáris csoportok kistelepülések romák által lakott részein „járőröznek” vagy amikor szélső-

séges mozgalmak a „cigánybűnözés” elleni fellépésre és önbíráskodásra szítanak.

Ráadásként a jogszabályok következetes alkalmazása és az intézményesült diszkrimináció elleni hatékony fellépés továbbra is várat magára. A korábbi időszakokhoz képest új szereplőként – a 2007-ben alapított Magyar Gárdával – félkatonai, a kisebbségek ellen uszító szervezetek is megjelentek Magyarországon. Ezen a helyzeten nem sokat változtatott, hogy a gárdát a másodfokon eljáró ítélőtábla is jogellenesnek minősítette s elrendelte a feloszlátását, hiszen helyébe új, hasonló célokat követő paramilitáris szervezetek léptek.¹⁸ A jogállami normák következtelen alkalmazását jól mutatja a gárdához kapcsolódó következő példa: ha a gárda egyenruháját vagy ahhoz hasonló öltözetet viselő pár száz ember Budapesten (az Erzsébet téren¹⁹ vagy a Hősök terén²⁰) csoportosul, akkor rendszerint feloszlátják őket, ha pedig egy kistelepülés romák lakta részén teszik ugyanezt, akkor esetenként, ahogy az Gyöngyöspatán történt, elmarad a karhatalom fellépése.²¹ Noha az utóbbi esetben a jogállami normák következetes betartatása esetén aligha várathatott volna magára a rendőrség fellépése, hiszen elég egyértelműnek tűnik arra a kérdésre a válasz, hogy az említettek közül melyik esemény lehetett inkább alkalmas a félelemkeltésre vagy melyik korlátozta jobban a mozgás szabadságát. De felidézhetjük azt is, hogy a rasszista indíttatású bűncselekmények tárgyalásakor továbbra is inkább a vádlottak padján látunk romákat, ahelyett, hogy az állam bűnüldöző szervei a védelmükben lépnének fel.²² Az Országgyűlés a gyöngyöspatai eseményekre ugyan a Büntető törvénykönyv módosításával reagált,²³ mégis csak romák kerültek előzetes letartóztatásba a településen történt összecsapást követően.

KISEBBSÉGI JOGOK ÉS A KISEBBSÉGI BIZTOS INTÉZMÉNYE

Az Alaptörvény továbbra is biztosítja a helyi és országos önkormányzatok létrehozásának jogát (azaz a diszfunkciókkal teli kisebbségi önkormányzatok fennmaradását). Kimaradt viszont a 68. § (3) bekezdése, amelyből eddig a – gyakorlatban megvalósíthatatlannak bizonyult – parlamenti képviselőhez való jog levezethető volt.²⁴ Az Alaptörvény, tanulva az e területen régóta meglevő alkotmányos mulasztásból, most már csak a nemzetiségeknek az Országgyűlés munkájában való részvételéről szól, a rendelkezés bizonytalan tartalmának kifejtését később meghozandó sarkalatos törvényre bízta.²⁵

A minduntalan a kötelességeinket sulykoló, Szabadság és felelősség című alapjogi fejezet nemzeti-ségi jogokról rendelkező XXIX. cikkének a nyelvi jogok számára biztosított védelmével önmagában nem merül fel komolyabb probléma. Más a helyzet viszont akkor, ha ezt a cikket az Alaptörvénynek a magyar nyelv védelméről rendelkező részével összhangban értelmezzük.²⁶ Ahogy Jakab András is megállapítja, már maga az ötlet, hogy az államnyelvet védeni kellene, némiképp meglepő, hiszen az ehhez hasonló rendelkezések az alkotmányokban kifejezetten a kisebbségi nyelvekre szoktak vonatkozni.²⁷ A többségi nyelv védelmére vonatkozó elfogadható dogmatikai indok nemigen merülhet fel, s a rendelkezés elfogadása különösnek is tűnhet a szlovákiai államnyelvtörvényt kíséző magyarországi vita és a magyarországi (az alkotmányozásban aktív szerepet játszó) politikusoknak a szlovák jogszabály elleni tiltakozásai után.²⁸

Megszűnik az országgyűlési biztosok egyenlőségén alapuló ombudsmanmodell, s vele együtt a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának intézménye. A hatályos Alkotmány által biztosított keretek között az Országgyűlés minden érzékeny társadalmi kérdést érintő alapjog vagy több egymással összefüggő alapjog védelmére szakosított ombudsmani posztot alapíthat, ha e jogok mindennapos megsértése a polgárok szabadságára leselkedő valós veszély. Azok a jogok, amelyeknek ily módon kiemelt védelmet biztosítanak, kikerülnek az általános biztos hatásköréből, s megkülönböztetett figyelem mellett szakosított biztos őröködik felettük. A modell lényege, hogy a kormánynak, a közigazgatásnak egymástól független több ellenféllel kell szembenéznie, az ombudsmanok pedig egymással egyfajta autonómiaversenyben állnak. A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának feladata, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos diszkriminációs esetekkel és a kisebbségi jogokkal kapcsolatban tudomására jutott vissza-ságokat kivizsgálja vagy kivizgáltassa, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményezzen. A kisebbségi biztos előtti ügyek túlnyomó többsége a roma kisebbséget érintő jogsértésekkel kapcsolatos diszkriminációs ügy volt.

A magyarországi modell karakteradó sajátosságát azonban az új alkotmány felszámolja, megszűnnek a szakosított ombudsmanok, az Alaptörvénynek Az állam című fejezete XXX. cikkében ezeknek az intézményeknek a csökevényeként már csak az szerepel, hogy az Országgyűlés két helyettest választ kétharmados többséggel „a jövő nemzedékek érdekeinek, valamint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmére”. Az alapjogi fejezet szerint pe-

dig a „személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi” [6. cikk (3) bekezdés]. A szakosított biztosok által védett jogok esetén különböző szintű jogvédelmi visszalépések várhatók.

A jövőben csak az általános ombudsmant jelöli a köztársasági elnök, s ő köteles munkájáról évente beszámolni az Országgyűlésnek. Meglepő módon viszont a biztos helyetteseit is a parlament választja kétharmados többséggel, ami az önállóság hiányában indokolatlanul erős legitimációt biztosít a számukra. Ez a szabályozás nehezen értelmezhető, de elvileg testületi működésre is utalhat, a külön hatáskör viszont éppen ez ellen szólna. Mindenesetre a törvényi szabályozás függvényében ez a rendelkezés valamelyest önálló szerephez juttathatja a helyetteseket. Mindenesetre egy független állami alapjogvédő intézmény kiesésével, illetőleg átalakulásával várhatóan a civil jogvédő szervezetek szerepe e területen még inkább felértékelődik.

Az önálló kisebbségi ombudsmani poszt megszűntetése átalakítja a 2000/43/EK európai uniós irányelv elvárásainak való megfelelést, hiszen a diszkriminációs ügyekben a kisebbségi ombudsman mellett eljáró Egyenlő Bánásmód Hatóság nem független a kormányzattól. Ez a feladat a továbbiakban majd az általános biztosra és/vagy helyettesére hárul. Megemlíthető, hogy bár a magyarországi kormányzat az uniós soros elnöksége keretében egy roma kerethatározat megalkotásán ügyködött, ezzel még sincs összhangban az Alaptörvény, amely kifejejtette a roma kisebbséget a pozitív diszkrimináció nevesített célcsoportjai közül. A 15. cikk (5) bekezdése értelmében „Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket”.

*

Egy jogállamban a megfelelő – és tekintéllyel rendelkező – intézmények kialakítása az első feladat ahhoz, hogy mindenki számára lehetővé váljon a boldogulás, elérhetővé a jó élet. Az 1989-es Alkotmány szövegezői talán nem vették figyelembe az ország sajátos helyzetét, amikor a nemzeti és etnikai kisebbségek jogait átültették a magyar jogrendszerbe, de a 2011-es Alaptörvény által bevezetett új szabályozás már e jogok elvi alapjait is kikezdi.

Az Alaptörvény megfogalmazói gyakran említik a történelmet. Közhely ugyan, de hozzátehetjük: a végső ítéletet erről az alkotmányozásról is a történetírás fogja kimondani. S mivel az alaptörvény Kölcsey *Himnuszának* szavaival nyit, mi is hasonlóképp búcsúznánk az olvasótól: „Vár állott, most kőhalom.”

1. Az első világháború előtt Magyarország területe 282.870 km², népessége 18.264.533 fő, Horvátországgal és Szlavóniával együtt pedig 325.411 km², lakossága 20.886.487 fő volt. A trianoni békeszerződés (1921. évi. XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlóven Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről) után az ország területe 93.073 km², népessége 7.990.202 fő lett. A második világháborút lezáró párizsi békeszerződéssel (1947. évi XVIII. törvénycikk a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában) az ország területe további 43 km²-rel, 93.030 km²-re csökkent. A magyar nemzetiségű lakosság mintegy egyharmada más államok területére került a békeszerződések következtében.
2. Lásd Bernard YACK: *The Myth of the Civic Nation*, Critical Review, 1996/2, 193–211.
3. 2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről; a törvényt az Országgyűlés 2010. május 31-i ülésnapján fogadta el.
4. MAJTÉNYI Balázs: *Etnikai származás és állampolgárság*, Jogi Iránytű, 2011/1; http://www.mta-jti.hu/majtenyi_balazs_3.pdf.
5. 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról 4. § (3).
6. <http://www.allampolgarsag.gov.hu>, kiemelés az eredetiben.
7. Magyar Közlöny, 2011/43.
8. Kis János: *Alkotmányozás – Mi végre? II. Az alkotmány identitásának kérdőjelei*, Élet És Irodalom, 2011. április 1.
9. Ez nyilvánvalóan felülírja azt az értelmezést is, amely korábban az AB határozatokban megjelent. Lásd például 13/2000. (V. 12.) AB határozat.
10. *Vélemény Magyarország Alaptörvényéről*, szerk.: ARATÓ András – HALMAI Gábor – Kis János, Fundamentum 2011/2, 7.
11. *Vélemény Magyarország Alaptörvényéről* (10. vj.).
12. PAP András László: *Kisebbségi jogok (védelmének változásai) az új alkotmányban*, Kisebbségkutatás, 2011 (megjelenés alatt).
13. Az Alaptörvény eredetileg az Országgyűléshez benyújtott verziója még a „nemzetiségek és népcsoportok” kitételt használta, míg a *numerus clausus* néven híres-hírhedtté vált 1920. évi XXV. törvény „népfajokról és nemzetiségekről” beszélt.
14. GYÖRFI Tamás: *Jogok az új alkotmánykonceptióban*, Szuverén, 2011; <http://szuveren.hu/vendeglap/gyorfi-tamas/jogok-az-uj-alkotmanykonceptioiban>.
15. GYÖRFI (14. vj.).
16. *Vélemény Magyarország Alaptörvényéről* (10. vj.) 16.
17. *Vélemény Magyarország Alaptörvényéről* (10. vj.) 18.
18. 2009. július 2-án hagyta helyben a másodfokon eljáró bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét; a döntésben többek között hivatkozott az Emberi Jogok Európai Egyezményének 5. cikkére (szabadsághoz és biztonság-hoz való jog), valamint A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény (ICERD) 4. cikk b) pontjára (faji elkülönítés előmozdítására izgató szervezet betiltása). Fővárosi Ítéltábla, 5.Pf.20.738/2009/7. számú ítélet; http://www.itelotabla.hu/fileadmin/fajlok/fovaros/2009/mg_itelet090716.doc.
19. A rendőrség július 4-én feloszlatta a Magyar Gárda feloszlata ellen szervezett Erzsébet téri tüntetést.
20. 2011. március 15-én a Hősök terén oszlatott a rendőrség, miután a Magyar Nemzeti Gárda, a feloszlattott Magyar Gárda egyik utódszervezete tartott rendezvényt; a gárda tagjai egyenruhában, alakzatban sorakoztak fel a téren.
21. 2011. március 1. és 16. között Gyöngyöspátán katonai jellegű ruházatba öltözött emberek járőröztek, megfélemlítve a település roma lakosságát; a rendőrség nem akadályozta meg a fellépésüket.
22. „A Miskolci Bíróságon Répássyné Németh Laura bíró – középkori vérvádakat idéző bizonyíték alapján – így foglalt állást a roma kódobálók perében: »ez a magyar nemzet ellen, a magyar nemzet körébe tartozó csoportok ellen irányuló cselekmény.« TóTH Gábor Attila: *Justitia bekötött szeme*, Szuverén, 2011; www.szuveren.hu/jog/justitia-bekotott-szeme.
23. TóTH (22. vj.).
24. „A Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviselőit biztosítják.”
25. Az állam című fejezet 2. cikke: „(1) Az országgyűlési képviselőket a választópolgárok általános és egyenlő választójog alapján, közvetlen és titkos szavazással, a választók akaratának szabad kifejezését biztosító választáson, sarkalatos törvényben meghatározott módon választják. (2) A Magyarországon élő nemzetiségek részvételét az Országgyűlés munkájában sarkalatos törvény szabályozza.”
26. Az Alapvetés című fejezet H) cikke szerint „(1) Magyarországon a hivatalos nyelv a magyar. (2) Magyarország védi a magyar nyelvet. (3) Magyarország védi a magyar jelnyelvet mint a magyar kultúra részét.”
27. JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, Budapest, HVG-Orac, 2011, 190.
28. Lásd a módosításoknak az előző joganyaghoz „hű” értékelését: A kisebbségi ombudsman, valamint a hazai nemzetiségi közösségek vezetőinek közös állásfoglalása az Alaptörvény nemzetiségi jogi rendelkezéseiről; <http://www.kisebbségiombudsman.hu/hir-684-kisebbségi-ombudsman-valetmint-hazai.html>.